Spirit of Bosnia / Duh Bosne
An International, Interdisciplinary, Bilingual, Online Journal
Međunarodni, interdisciplinarni, dvojezični, online časopis

Trajući čin bosanske drame

Rusmir Mahmutćehajić

U Beogradu je 18. jula 2010. godine Boris Tadić, predsjednik Republike Srbije, bio domaćin Ivi Josipoviću, predsjedniku Republike Hrvatske. Taj događaj je, kada se preispituje u bosanskohercegovačkom vidiku, i poželjan i važan. Cijelo dvadeseto stoljeće srpskih i hrvatskih odnosa obilježava bosanskohercegovačko pitanje kao njihovo središte. Ono je na završetku tog stoljeća dostiglo svoj vrhunac u direktnoj uključenosti gotovo svih raspoloživih mogućnosti srpskog nacionalnog projekta, na jednoj, i hrvatskog nacionalnog projekta, na drugoj strani, a prije svega gotovo svih državnih potencijala tih republika bivše Jugoslavije koje su kroz disoluciju Federacije u kojoj su bile uključene postale nezavisne i suverene.

Taj vrhunac je zapravo rat protiv bosanskohercegovačkog društva i njegove države, rat u kojem su te obje susjedne države aktivno sudjelovale. Njihova uključenost bila je koordinirana i cilj joj je bio onemogućiti strukturiranje bosanskohercegovačke države kao činitelja političke arhitekture Zapadnog Balkana. U pretpostavljenom rastrojstvu bosanskohercegovačke države traženo je gradivo za proširenje Srbije i Hrvatske.

Nije moguće promatrati susret predsjednika Srbije i Hrvatske a da on ne bude uspoređivan s ranijim odnosima prema Bosni i Hercegovini. S obzirom na svoje tragične i zločinačke sadržaje naročito su važni i paradigmatični za sve ozbiljne analize i uspoređivanja dogovori i pothvati poznati kao Cvetković-Maček 1939. i Milošević-Tuđman 1991. godine.

U tim srpskim i hrvatskim nacionalnim programima, razvijanim i primjenjivanim tokom devetnaestoga i dvadesetoga stoljeća, poricani su integritet i budućnost bosanskohercegovačkog društva i njegove države. Na toj osnovi provođeni su zločini protiv bosanskohercegovačkog stanovništva i razaranja gotovo svih oblika kulturne pluralnosti. U posljednjem ratu suština tih obrazaca je jasno pokazana. Iako su primjenjivani na drukčiji način, obrasci antibosanstva su ostali jednaki onim iz devetnaestoga stoljeća.

Na svim promatračima i sudionicima međunarodnog poretka u kojem je mir najviši ideal, a naročito na bosanskohercegovačkim ljudima čijih se egzistencija tiče sve što je u vezi s njihovom državom, obaveza je da preispituju taj susret i njegov sadržaj na osnovi uspoređivanja sa svim sličnim u prošlosti. Mudar odnos prema tome susretu može biti samo onaj koji pretpostavlja i kritički preispituje njegove pozitivne i

negativne učinke na bosanskohercegovačku budućnost. Zadovoljstvo lijepim riječima koje karakteriziraju svaku javnu politiku je daleko od svake mudrosti.

Sadašnje stanje bosanskohercegovačke države nije shvatljivo mimo pitanja: Kako je ovo stanje nastalo ili kako i čime je sadašnji politički poredak proizveden? Na osnovi neupitnih historijskih činjenica u posljednja dva desetljeća moguće je posvjedočiti: razorne uključenosti miloševićevske Srbije i tuđmanovske Hrvatske su neosporivo najvažniji uzroci sadašnjeg stanja bosanskohercegovačke države i njenog društva. Bez državnih moći koje su koristili predsjednici Slobodan Milošević i Franjo Tuđman u ratu protiv Bosne i Hercegovine sadašnje bosanskohercegovačko stanje ne bi bilo moguće. To stanje moguće je prikazati preko tri njegova sadržaja.

Prvi sadržaj je to što su Srbija, Hrvatska i Bosna i Hercegovina (i Crna Gora) nerazlučivo geopolitički povezane, ali i kulturno i ekonomski. Drugi je da stanje bosanskohercegovačkog društva i njegove države, u ovome činu njegove drame, ima gotovo sve svoje uzroke u državnim politikama Srbije i Hrvatske. Treći sadržaj je da su u sadašnju konstituciju, kao bitan činitelj zapriječenosti bosanskohercegovačkog društva i njegove države, direktno uključene i Srbija i Hrvatska.

Svaki od tih sadržaja može biti preispitivan u okviru političke mantre koju su predsjednici Srbije i Hrvatske manje ili više isticali tokom svojih razgovora: Mi priznajemo bosanskohercegovačku državnu suverenost, teritorijalnu cjelovitost i svako rješenje o promjeni konstitucije koje bi bilo postignuto dogovorom tri naroda i dva entiteta. Uz to je ponavljano i Tadićevo naglašavanje uloge Srbije kao garanta Daytonskog sporazuma, što zapravo znači sadašnje konstitucijske zapriječenosti.

Stabilni odnosi triju susjednih država – Srbije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine – mogući su jedino uz afirmaciju onih principa političkog poretka na kojima evropske elite razvijaju trajuću evropsku integraciju. Svaka od strana, a to znači svaka od država koja je uključena u gradnju takvih odnosa, ima državni subjektivitet koji joj omogućuje pregovaranje, dogovaranje i realiziranje zajedničkih interesa. Ti zajednički interesi se pokazuju i kao preispitivanje razine suverenosti pojedinačnih zemalja i sposobnost da se neki od njegovih sadržaja prenose na zajedničke organizacije i ustanove koje postoje kao dio međunarodnog poretka ili koje njegove sudionice izgrade kao zajedničku potrebu.

Među svim državama Zapadnog Balkana Bosna i Hercegovina je najslabija. Uzmu li se bilo koji parametri za određivanje razine njene održivosti – kakvi su, naprimjer, prisutnost državne vlasti na cijeloj teritoriji te zakonom uređeni oblici organiziranja i koordinacije različitih funkcija – jednostavno se može ustvrditi da ni u jednome području međudržavnih odnosa Bosna i Hercegovina nije u sadašnjim okolnostima ravnopravan partner ni Srbiji ni Hrvatskoj. Takvo stanje je posljedica razbijanja i onemogućavanja onih državnih struktura čije je funkcioniranje preduvjet za raspolaganje potrebnim suverenitetom kao preduvjetom kompatibilnosti u međunarodnoj političkoj arhitekturi.

Bosanskohercegovačka državna vlast je rastrojena na složen način. Društvo te države sačinjavaju dva kolektiva koja su se u posljednjim stoljećima razvijala u okviru dva nacionalna programa – srpskog i hrvatskog. Ta su dva nacionalna projekta bila i ostala

u međusobnoj uzročno-posljedičnoj interakciji. Postupno su pravoslavni stanovnici na bosanskohercegovačkoj državnoj teritoriji uključeni u konstrukciju homogene srpske nacije, a katolici u istu takvu konstrukciju hrvatske nacije.

I srpski i hrvatski nacionalni programi, kao i svaki drugi, uključivali su elitu, ideologiju i ustrojstva kojima je nacionalna država, određena historijskim i prirodnim pravom, postala najvažniji a nerijetko i sakrosanktni cilj. To je nadalje značilo da je nacionalno pripadanje potrebno povezati s nacionalnom teritorijom. Svaka zamisao o razdvajanju i razgraničenju srpske i hrvatske nacije dovodila je do bosanskohercegovačke teritorije kao enigme i labirinta u kojima je nužno naći rješenje. S postojećom složenom isprepletenošću stanovništva i kulturnog naslijeđa, rješenje nije moguće bez promjena takvog stanja.

U enigmi i labirintu bosanskohercegovačke teritorije realnost je, međutim, bila znatno složenija. Iako su pravoslavlje i katoličanstvo, u svojoj povezanosti sa srpskim i hrvatskim nacionalnim programima, te njima odgovarajuće crkve, mogli biti važna mjera razlučenja i razgraničenja, muslimanska prisutnost je cijeli prostor komplicirala na način koji je frustrirao i srpsku i hrvatsku elitu. Muslimanska prisutnost je, u skladu s tom frustracijom, gotovo redovito predstavljana kao evropska anomalija. Ako je Europa kršćanska, što je ponavljano sve do ovih dana, muslimanska prisutnost je tu suvišna, pa je njeno odstranjivanje potrebno. U funkciji te potrebe ideologijski je konstruiran i zagovaran historijski diskontinuitet Bosanskih Muslimana u ukupnosti njihovog trajanja.

U takvim okolnostima traje drama tog evropskog naroda. Poznati Selimovićev opis njegove sudbine prikazuje ga kao neprispjelog za svaki poredak u evropskoj slici budućnosti, pa tako i najtragičnijeg od svih naroda ovog prostora kojem se historija izruguje. U takvim okolnostima, s ideologijskim antimuslimanstvom i na njemu utemeljenim političkim programima, traju frustracije u kojima osporavatelji bosanskohercegovačkog društvenog, kulturnog i političkog jedinstva nalaze poželjne i potrebne razloge.

Srpska nacionalna cjelovitost, jednako kao i hrvatska, razvija se uglavnom u skladu s evropskim iskustvima i uz pretpostavku kompatibilnosti s njima. Te se nacionalne cjelovitosti protežu na bosanskohercegovačku teritoriju, pa je očekivana ravnopravnost bosanskohercegovačkih nacija tumačena kao pravo na posebne veze sa Srbijom i Hrvatskom kao "matičnim državama", ali i kao pravo tih država da se upliću u sva unutarnja pitanja bosanskohercegovačke države.

Isticana nekompatibilnost muslimanske prisutnosti u tom procesu konsolidiranja evropskih procesa u ovome djelu svijeta odražava se na kolektivne ksenofobije i konfabulacije među muslimanima o nekim saveznicima i prijateljima negdje u svijetu. Na emocionalističkoj i moralističkoj razini u toj imaginaciji i konfabulaciji saveznici i prijatelji su u tzv. islamskim zemljama.

Tako nastaje imaginacijska kultura, karikaturalni "proislamski sentimentalizam", epigonsko oponašanje pseudoislamskih formi i, što je u svemu najgore, jednostavna psihološka potkupljivost muslimana za moderne ideologijske projekte koji su upakirani u ideologijski islamizam. To su neke od posljedica frustracije koja je proizvedena

nacionalističkim osporavanjima iz susjedstva, pasivnošću nekih od najvažnijih činitelja međunarodnog poretka i nemogućnošću da se izađe iz ustrajnog segregacijskog okvira te u državi vidi pouzdano sredstvo vladavine pravednih zakona.

Slabost bosanskohercegovačke države, njeno hrvanje s pitanjima osporavanja i opstanka te suprotstavljenosti nacionalnih elita s realnim psihološkim i supstancijalnim podrškama susjednih država – uzrokuju da se muslimanske frustracije i ksenofobije ispoljavaju izvan i mimo shvatljivih političkih artikulacija koje su preduvjet pregovaranja i dogovaranja o zajedničkim državnim interesima. Strah među Bosanskim Muslimanima je veći što je bosanskohercegovačka država slabija. Taj strah raste srazmjerno snazi prisutnosti politika čiji su centri u Beogradu i Zagrebu.

U takvim okolnostima pseudoreligijske retorike, a najčešće i pohlepe za javnim promicanjima, postaju najvažnije obilježje muslimanske prisutnosti u javnosti, što se uzima kao ključni dokaz protiv njih a kao korist neprijateljima bosanskohercegovačke države. Tako uskraćenost i slabost državne politike promiče i snaži tvrdnju o Bosanskim Muslimanima kao nepolitičkom narodu.

Može se zaključiti da su osporavateljima bosanskohercegovačke države poželjni i potrebni oni dokazi koje nalaze u ksenofobijama muslimana i iz njih izvedenim ekstremnim ponašanjima pojedinaca i skupina. Ako je tako, zašto u svim oblicima muslimanskog ekstremizma ne bi trebalo tražiti ruku onih istih snaga koje su i jezikom i ognjem i mačem tokom cijelog dvadesetog stoljeća osporavale bosanskohercegovačko društvo i njegovu državu?

Bosanki Muslimani nikada u svojoj historiji nisu živjeli ni s jednim drugim muslimanskim narodom kao svojim susjedom. I dijahronijski i sinhronijski oni žive samo s kršćanima. Dijahronijski žive s kršćanima kao svojim neposrednim precima, a sinhronijski s kršćanima kao svojim susjedima. To presudno određuje i njihovu kulturu i njihov mentalitet. Njima se preovlađujuća oponašanja i inkorporacije iz nesrodnih kultura smrtonosni otrov.

Neshvatanje te činjenice te udaljavanje od nje u bilo koju frustracijsku imaginaciju oduzima tome narodu mogućnost artikuliranja političke svijesti kao preduvjeta sudjelovanja u gradnji političkog poretka kojeg nema i ne može biti bez realnih političkih, ali i svih drugih odnosa sa Srbima, Hrvatima, Crnogorcima, te svim drugim sudionicima u prostoru i vremenu njihove egzistencijalne drame. Oduzima im i mogućnost artikuliranja i realiziranja prava i dužnosti, mogućnost da u pravnome poretku grade prijateljstvo sa svima te odlučnost da se suprotstave svim oblicima obespravljivanja.

Dok su u bosanskohercegovačkoj politici kao drami neizmirenih suprotnosti jednostavno vidljive prisutnosti Srbije i Hrvatske, Bosanskim Muslimanima ili Bošnjacima se, kao psihološka i stvarna potreba tih politika, žele učitati veze s "islamskim svijetom", "fundamentalističkim organizacijama" te "novom turskom ulogom na Balkanu". Kada se kaže "žele učitati", time se nikako ne kani isključiti i stvarno muslimansko prihvatanje uključenja u taj oblik artikuliranja muslimanske kolektivne svijesti i s njom povezanih strahova.

Tako je u stanju kolektivnih svijesti te s njima povezanih političkih i svih drugih ponašanja proizveden trokut u kojem njegove tri strane sačinjavaju Srbi, Hrvati i Bošnjaci. U takvoj zamisli nacionalnih homogenosti i razdvojenosti pred tri naroda u Bosni postavljen je zahtjev koji nigdje u Evropi, niti igdje gdje su primjenjivana iskustva zapadne političke filozofije, ne može biti ispunjen: tri naroda se moraju dogovoriti, što zapravo znači tri političke stranke s najviše glasača ili tri alijanse oko njih.

Zahtjevi da bude ispunjena ta konfuzna politička postavka su bitna premisa državnih politika Srbije i Hrvatske. One na toj premisi ustrajavaju, iako su kao države u više navrata bile uključene u aktivno razaranje bosanskohercegovačke države. Usput valja istaknuti da ne postoje, niti su postojali, bosanskohercegovački politički programi koji bi na sličan način bili protiv Srbije i Hrvatske.

Moguće je navesti brojne oblike sadašnje uključenosti Srbije i Hrvatske u Bosni i Hercegovini koji su u doslovnome smislu u funkciji onemogućenja konsolidiranja državnog sistema, iako su predstavljani i branjeni kao državne i nacionalne dužnosti i prava, dobre političke volje i tome slično. Još uvijek nije napravljena cjelovita analiza tih uključenosti, ali one su vidljive na svakome koraku.

To su uključenosti u pitanja obrazovanja i kulture, socijalne skrbi, energetike, segregacije bosanskohercegovačkih građana, relativiziranja državne vlasti, neprihvatanja odgovornosti za postojeće stanje, štićenja i skrivanja ratnih zločinaca i tome slično. Nema bitnih posljedica rata protiv Bosne za čije otklanjanje Srbija i Hrvatska nude svoju aktivnu i konstruktivnu uključenost. Naprotiv, obje su države manje ili više pasivne prema nastavljanju antibosanskohercegovačkih programa u kojima je opstanak države i sada osporavan jednako kao i ranije.

Mantru osporavanja bosanskohercegovačke države Milorad Dodik ponavlja odlučnije nego što su to činili Milošević i Karadžić te Tuđman i Boban. O tome predsjednik Borislav Tadić ustrajno šuti. Može li se njegovo basiranje uz ariju njegovog voljenog političkog prijatelja u Banjoj Luci, basiranje prema kojem je on za svako rješenje o kojem se dogovore tri naroda i dva entiteta, smatrati ičim do podržavanjem i podsticanjem novog čina bosanske drame kojeg proriču izjave Milorada Dodika. Među tim izjavama je i ova varijacija: “Siguran sam da će doći dan kada će srpski narod odlučivati o svojoj sudbini na referendumu. Bosna i Hercegovina je za Republiku Srpsku mora, a kao i svaka mora, ona traje dok mora.” (Oslobođenje, 25. juli 2010. godine, 2)

A kako se narodi, što u bosanskohercegovačkom slučaju znači etnonacije, mogu dogovoriti? Znači li to da oni moraju biti teritorijalizirani, svedeni svaki od njih pojedinačno u svoje granice, te osposobljeni da izaberu svoje demokratske predstavnike kao zastupnike i ovlaštene pregovarače naroda? Je li to moguće u postojećem stanju dva entiteta koja nisu de iure etnonacionalni, što znači da de iure pripadaju istodobno i posve svakome od tri naroda i svima njima zajedno te i cijelom bosanskohercegovačkom narodu koji nije svediv na tri etnonacije?

Ti su entiteti, prema takvoj koncepciji etnonacija, de facto vlast etnovećine nad onima koji su tu, na zemlji koju nastanjuju u ukupnosti svog trajanja, učinjeni manjinom.

Takav se koncept de facto preslikava na sva bosanskohercegovačka područja. Slika segregacijske konstitucije državne cjeline prenijeta je od vrha do najnižih razina. Njome su kolektivne zasebnosti prisiljavane da postanu ili većina ili manjina, te da im sudbina više ovisi o nekoj etnovećini nego o njima kao pojedincima i državi.

Takvo segregacijsko stanje u ukupnosti bosanskohercegovačke države ima svoje oslonce u onemogućenoj državnoj vlasti te direktnim i indirektnim podrškama Srbije i Hrvatske "svojim" etnokomponentama u bosanskohercegovačkoj državi. Nijednoj od tih država bosanskohercegovačka državna vlast ne može biti partner, jer za to nema potrebne kapacitete. Nema ih, jer se separatističkim i autonomističkim djelovanjima u okviru starih nacionalnih programa podstiče ovisnost o zamisli monocentričkih nacija.

Aktivne uključenosti Srbije i Hrvatske u bosanskohercegovačku egzistencijalnu i političku dramu tokom dvadesetoga stoljeća, s njene dvije kulminacije – jednom u Drugom svjetskom ratu i drugom u procesu disolucije Jugoslavije, nisu prestale ni u prvoj deceniji trećeg milenija. Te uključenosti nisu jednake onim iz prethodnih vremena, ali suština im je ista. I pasivne politike Srbije i Hrvatske, nakon njihovih uključenosti u ratu protiv Bosne i Hercegovine, djeluju razorno, jer i to onemogućuje promjenu državne razorenosti u sposobnosti aktivnog dogovaranja sa susjedima i drugim činiteljima međunarodnog poretka.

Ako se hoće koherentan i održiv politički poredak u koji su uključene Bosna i Hercegovina i njeni susjedi, potrebno je troje: temeljna promjena ponašanja Srbije i Hrvatske prema Bosni i Hercegovini, što znači njihovo isključivanje patroniziranja, tutorstava i nezakonitog arbitriranja u bosanskohercegovačkoj drami; odlučna podrška najvažnijih činitelja mira i integracije u Evropi i svijetu pluralnom bosanskohercegovačkom društvu i njegovoj državi koja uvažava i štiti tu pluralnost; isključivanje svih oblika segregacije i aparthejda iz javne politike, te odlučno kažnjavanje svih destruktivnih i zločinačkih djela protiv ljudskosti u bosanskohercegovačkoj ukupnosti.

Susreti i izjave Borisa Tadića, predsjednika Srbije, i Ive Josipovića, predsjednika Republike Hrvatske, o kojima se svjedoči u julu ove godine ne sadrže nikakve konkretne dokaze o potrebnoj promjeni politika njihovih država prema bosanskohercegovačkom društvu i njegovoj državi. Niko im, nažalost, iz bosanskohercegovačke politike nije ni uputio uvjerljiv spisak tih nužnih i konkretnih promjena koje bi poslužile novom činu bosanskohercegovačke drame bez čijeg pozitivnog razrješenja nema i ne može biti ni mira ni stabilnosti niti pravde i napretka u zemlji, njenom susjedstvu, Evropi i svijetu.

Navedena tri uvjeta normaliziranja društvenih, kulturnih političkih i ekonomskih prilika na Zapadnom Balkanu, koji su zapravo tri strane jednog cilja bosanskohercegovačke politike prema svijetu, a prije svega prema Srbiji i Hrvatskoj, ozbiljiva su ako postoje kao središnji i glavni zadatak onih činitelja političkog poretka koji brane bosanskohercegovačku državu kao opće dobro. Ako Srbija, Hrvatska i Bosna ne budu ravnopravne države u međusobnim odnosima, uz uvažavanje da Bosna i Hercegovina nije i ne može biti nacionalna država na način kako su to Srbija i Hrvatska, koherentan odnos među njima nikada neće biti moguć.

Da se do takvog ravnopravnog odnosa dođe, najveća odgovornost je na Srbiji i Hrvatskoj. To nikako ne znači da sadašnji činitelji bosanskohercegovačkog političkog poretka nemaju dug, koji je možda i najveći, da definiraju i obznane sve neprihvatljive oblike ponašanja Srbije i Hrvatske prema bosanskohercegovačkoj državi. Ako to Silajdžić i Komšić, kao članovi predsjedništva, ne mogu zajedno, priječili ih iko da bosanskohercegovačkoj i svjetskoj javnosti predoče spisak svih neprihvatljivih odnosa i djelovanja Srbije i Hrvatske prema državi na čijem su čelu. Samo u odnosu na tako definirane probleme, koji su posljedica djelovanja kakva nisu prihvatljiva u evropskoj političkoj arhitekturi bilo bi moguće odmjeravati danas preovlađujući stav o protivbosanskohercegovačkom djelovanju Milorada Dodika, njegove grupe i njihovih saveznika. Budući da to ni jedan ni drugi nisu uradili, postavlja se pitanje: Da li politička konfuzija uz nedostajanje niza državnih dokumenta – da se kao primjer navedu samo nedostajanja prostornog plana i energetske strategije države – odgovaraju i tim pojedincima i/ili skupinama čije političke i lukrativne volje oni zastupaju?

Pluralnost bosanskohercegovačkog društva nije moguće razlučiti na način koji bi etnonacije bile teritorijalizirane. Sadašnje posljedice ratnog pokušaja da se to učini nasilno moraju biti otklonjene. Ako su mir, sigurnost i pravda cilj političkih reformi u bosanskohercegovačkoj državi i širem geopolitičkom prostoru, sadašnja slabost države može biti otklonjena u definiranju i funkcioniranju onih njenih sadržaja koji će postupno razorna i razgrađujuća djelovanja preinačiti u centripetalnu snagu štićenja mira i neselektivne pravde.

© 2010 Rusmi Mahmutćehajić

The preceding text is copyright of the author and/or translator and is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License.